

Středoškolská technika 2023

Setkání a prezentace prací středoškolských studentů na ČVUT

POHLED NA ŽENU V DÍLE K.J. ERBENA

Linda Starová

Gymnázium Zikmunda Wintra
Žižkovo náměstí 186, Rakovník 269 01

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Rakovníku dne 8. 5. 2023

Linda Starová

Poděkování

Ráda bych tímto způsobem poděkovala své vedoucí práce, Kateřině Čermákové, za přínosné rady, ochotu a podporu při psaní mé soutěžní práce SOČ. Martině Vorlové, která mi pomohla s realizací praktické části. Janě Sukové, za doporučení zdrojů. A Jonáši Fischerovi za pomoc při úpravě práce.

Anotace

Tato práce se zabývá pohledem na ženy v díle K. J. Erbena. Zmiňuji zde vztah Erbena s jeho matkou. Pojednávám o tom, proč jsou ženy pro Kytici tak důležité. Zabývám se rovněž úlohou mužů v baladách Kytice. Rozebírám pohádky jakožto důležitou součást ústní lidové slovesnosti v souvislosti s tím, jak v nich vystupují ženy. Praktickou část věnuji přípravě pracovního listu pro žáky základních škol, který je má přimět zamyslet se nad důležitostí žen v Kytici.

Klíčová slova

K. J. Erben; Žena; Symbolika; Kytice; Pohádky

Annotation

In my seminar work I talk about the meaning and symbolism of women in the works of K. J. Erben. I analyze the relationship with his mother and discuss why women are so important to the Kytice. I also deal with the role of men here. I analyze fairy tales because of the important part they play in oral folklore in connection with the way women appear in them. The practical part is dedicated to the preparation of a worksheet for elementary school pupils, which aims to make them think about the importance of women in the Kytice.

Keywords

K. J. Erben; Woman; Symbolism; Kytice; Fairy tales

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Erbenův ženský vzor.....	7
3	Ženy a kytice.....	8
3.1	Mateřství a Kytice	8
3.2	Temná stránka žen v Kytici.....	8
3.3	Ženské pochybení v Kytici.....	9
4	Podstata muže v Kytici	11
5	Pohádky K. J. Erbena.....	12
5.1	Ženy a pohádky	12
6	Praktická část	14
6.1	Postřehy žáků	16
6.2	Můj názor na odpovědi.....	16
7	Závěr	17
8	Použitá literatura	18
9	Seznam obrázků a tabulek	19
10	Příloha 1: Vyplněný pracovní list č. 1	20
11	Příloha 2: Vyplněný pracovní list č. 2	21
12	Příloha 3: Vyplněný pracovní list č. 3	22

1 ÚVOD

Důvodů, proč si zvolit pro svoji práci právě toto téma, bylo hned několik. Vždy mi na Erbenovi byla sympatická nesmírná pokora a skromnost, která ho provázela celým životem. Rovněž obdivuji jeho jazykové schopnosti a nadčasovost, kterou do svého díla dokázal vnést. Uprostřed období, kdy se v českých zemích hlásil o slovo romantismus a k jeho současníkům patřil například Karel Hynek Mácha, jehož dílo a životní příběh se výrazně liší od Erbena, byl on tím, kdo přišel se svými nadčasovými baladami a pohádkami. Jeho koncept, při kterém se zaměřuje především na ženy, a právě ony jsou většinou nositelkami děje, je ojedinělý. Ženy v jeho díle oplývají mládím a krásou, jsou radostné, ale i zoufalé, mnohdy je provází výčitky svědomí, pocit viny. Jsou tu také ženy starší, ženy, jež se staly matkami a stále jimi jsou, ale také ty, co o své dítě tragicky přišly. Ženy silné a odvážné a rovněž ty, které dokáží konat zlé činy. To vše Erben v ženách spatřoval a takto je i zobrazoval.

Ve své práci zkoumám vztah Erbena s jeho matkou, klíčovou osobností, jež do značné míry formovala jeho osobnost a také ovlivnila jeho dílo. Popisuji, jak se v Kytici pohlíží na mateřství a ženské pochybení. Dotknu se také pohledu na muže, který zde uvádím v kontrastu s ženami. Praktickou část věnuji přípravě pracovního listu pro studenty základních škol, který sestavuji s cílem obohatit hodiny literatury a poskytnout náhled na danou problematiku.

O významnosti a důležitosti díla tohoto básníka nelze pochybovat. Přesvědčily se o tom nejen literární generace, vědci a významní básníci české historie, ale i prostí lidé, kteří se střetli s jeho dílem v každodenním životě. A možná právě jeho čistá a hloubavá duše stojí za nevídaným úspěchem tohoto velikána a je tím, co nás k Erbenovi opakovaně přivádí. „Málokomu z českých básníků se dostalo právem tak šťastného osudu jako nesmrtelnému pěvci ‚Kytice‘. Kdo z nás by neuměl alespoň několik jeho balad nazpaměť už ze školských čítanek? Znovu jsme se k němu vždycky vraceli.” (Dolanský, 1970, 7) A tak se k němu vracím ve své ročníkové práci i já.

2 ERBENŮV ŽENSKÝ VZOR

„A přece, když o tom všem chladně uvažuji, dospívám k závěru, že největší věc v životě, ve všech životech, pro mne a pro všechny muže byla žena, je žena a bude žena, dokud hvězdy poplují oblohou a dokud nebesa poplynou ve věčné proměně. Větší než naše námaha a úsilí, než hra vynalézavosti, než boj a hledění do hvězd a než tajemství, největší ze všeho byla žena.”

- Jack London

„Cítit, milovat, trpět, obětovat se, bude vždycky obsahem života ženy.” - Honoré de Balzac

Téma otevírá slovy dvou významných osobností světové literatury, která jako kdyby vystihovala důležitost žen v díle Erbena. Pokud bychom chtěli pátrat po kořenech jeho neutuchající úcty a respektu k ženám a zájmu s jakým popisoval vztah matky a dítěte, dostali bychom se až do jeho dětství. Klíčovou osobností, jež ovlivnila básníkův život a později jeho literární dílo, je jeho matka. „Jak horoucně přilnul budoucí básník k své mamince a jak hluboce prožíval vztah mezi matkou a dětmi, napovídala později tematika jeho pohádek a ‚Kytice‘, zvláště úvodní obraz mateřidoušky, v níž matčin dech přináší útěchu osiřelým dětem i za hrobem.” (Dolanský, 1970, 13) Osud byl k této ženě přísný. Od mládí ji provázely nemoci, z devíti dětí jí sedm zemřelo brzy po tom, co se narodily. Přes strasti, se kterými denně bojovala, a také přes nesmírný a zcela odůvodněný strach o Karla, byla vzornou matkou a syn byl její největší pýchou. I díky ní se Erben stal jedinečnou osobností se všemi ctnostmi. Osobností pracovitou, poctivou, loajální. Nikdy se nejevil jako průkopník, nebyl moc průbojný, naopak ho můžeme vnímat jako člověka, který se zdržuje konfrontace. Chvilku mu trvalo, než zcela objevil, kým je. Než dozrál a byl si sebou jistý. V jeho díle nenajdeme místa, kde by nám poodhalil malý, byť jen nepatrný kousek jeho duše. A když už se takové místo naskytne, tak ji v něm odhaluje nepřímou. Tento způsob, kdy básník sundává masku a píše o svých nejhlubších myšlenkách a pocitech, mimo jiné jeden z rysů romantismu, mu nebyl vlastní.

A právě z matčiny strany rodiny si Erben nesl umělecké nadání. Její bratr a otec byli učitelé s láskou k hudbě. Otec rovněž s radostí zaznamenával pamětihodné události. Ona byla ženou tichou, citlivou, s drobnou postavou. Zemřela ve věku šedesáti pěti let s vědomím, že přivedla na svět významného básníka, a to nejen pro český národ. (Dolanský, 1970, 7-17)

Život každého z nás silně, možná nejvíce, ovlivnila žena, jež nás přivedla na svět. Málokdo si toho je ale vědom tak moc, jako byl Erben. Vojtěch Jirát naprosto vystihl fakt, že Erbenův svět je ve znamení Panny, tedy naladěný na ženskou podstatu, cítění a celkově smýšlení, které se rozhodně liší od mužského. Nese se tudíž v duchu lásky, pokory, přijímání života se vším, co přináší, ne bojů, ne snaze změnit svůj osud za každou cenu. (Jirát, 1944, 5-12)

3 ŽENY A KYTICE

Samotná Kytice je dílem důmyslně uspořádaným do takzvané tematické paralely. První baladou je Mateřidouška, která má odůvodňovat, proč sbírka dostala název Kytice. Má být totiž uvita z květů mateřidoušky. Sbírkou uzavírá Věštkyň, majíc nést naději. (Dolanský, 1970, 112) Fakt, že jsou ženy v Kytici nositelkami děje, je evidentní a vyplývá ze skutečnosti, že jsou ženy a jejich příběhy hlavním tématem. „V centru světa představovaného Kyticí stojí žena, žena-matka, představitelka a strážkyně tradice, řádu – a v jistém smyslu tedy i slova a jazyka,” uvádí Irena Vaňková. (Česká literatura, 2000, 633) Dále zmiňuje, že právě od ženy-matky se děti primárně učí používat jazyk.

Ať už čteme jakoukoli z balad, přítomnost žen se nám jednoduše jeví klíčová. Barbara Storchová upozorňuje, že se bez nich obejde pouze jediná balada, oproti tomu bez mužů čtyři. Ze statistického rozboru výskytu slov vyplývá, že se zde frekventovaněji vyskytují výrazy označující ženy. Těch je v díle dvě stě devadesát dva, přičemž jsou jejich způsoby pojmenování rozmanitější, než je tomu u mužských postav, kterých se zde rovněž vyskytuje méně. (Česká literatura, 2002, 37)

3.1 Mateřství a Kytice

Mateřská láska, vlídnost, laskavost, péče. Slova, která úzce souvisí s ženou – jakožto matkou. Erben vztah matky a dítěte považuje za naprosto zásadní, což se jednoznačně projevuje v Kytici. Váha, jakou tomuto vztahu přikládá, je větší, než je tomu u vztahů muže a ženy. Nevyplývá tato skutečnost z faktu, že milostné vztahy se mohou v průběhu života proměňovat, kdežto když se žena stane matkou, je to neměnné? Ať už v této roli selhala, pochybila, nebo ji naplnila. Ať už se rozhodla dítě vychovávat, nebo ne. To, že žena přivedla na svět nový život, navždy zůstává součástí jejího příběhu.

V Kytici jsou nejvyšší nároky kladeny právě na matky. Můžeme říci, že podoba mateřství je zde do určité míry kontroverzní. Balady nezobrazují jen matky, které jsou citlivé a láskyplné. Na matky v Kytici je sice pohlíženo jako na ty, co mají dar dávat život, ale zároveň jako na ty, co mohou život dítěte dramaticky ovlivnit v negativním slova smyslu. V nejhorším případě se jedná až o smrt. (Česká literatura, 2002, 42)

3.2 Temná stránka žen v Kytici

Ženské postavy v Kytici mají společnou jakousi temnou, děsivou stránku jejich osobnosti. V některých případech se jedná o skutečně zlou podstatu jejich povahy, ať už je žena z lidského světa, nebo ne. Nemusí se to však týkat pouze osobnosti. I na jejich činech lze nalézt cosi hrůzného. Vdova v Pokladu je schopna upozadit vlastní dítě. V Holoubkovi žena neunesla vinu, jež ji tíží, a rozhodne se ukončit svůj život. Ženy pocítují emoce, jež jsou nesmírně temné,

tíživé a v některých případech dokonce zničující. Ty je dále ovlivňují zásadním způsobem, a právě na jejich základě častokrát tíhnou ke krajním řešení situací. Můžeme říci, že se v postavě ženy se prolíná život a smrt. (Česká literatura, 2002, 37)

Pro úplnost se krátce zmíním o ženských archetypech. Jedná se o určitou typologii, jež napomáhá ženě pochopit její chování v různých situacích, partnerských vztazích, nebo v přístupu k mateřství. Každá žena má v sobě všechny čtyři archetypy, čili Héteru, Matku, Amazonku a Médium. Jeden z archetypů je však primární, což je u každé ženy subjektivní. Na jednotlivé archetypy nutno pohlížet v celkovém kontextu, nelze je chápat pouze jako špatné, nebo dobré. Pravdou však je, že každý z archetypů má svou stinnou, negativní stránku. (Sarisová, 2021)

Můžeme se pouze domnívat, jaké archetypy mají ženy v Kytici, jelikož bychom pro stanovení jasného závěru potřebovali širší kontext a více informací o daných ženách. Pravdou však zůstává, že archetypy jsou součástí všech žen, tedy také žen v Kytici. Po detailnějším rozboru jednotlivých balad si však u některých povšimneme určitých souvislostí. Odvážím se zde uvést jeden příklad. Zášť matky krále v baladě Lilie může souviset se stinnou stránkou archetypu Matky. Jedná se ale o mimořádný, nikoli typický příklad, jakým by se tato stinná stránka mohla projevit. S tímto archetypem souvisí pocit prázdnoty a nenaplnění v kontextu s tím, že už dítě nepotřebuje ženu, jakožto matku, dospělo. Tato vnitřní prázdnota byla možná jedna z emocí, kterou nedokázala zpracovat, což mohlo souviset s jejím hrůzným činem.

3.3 Ženské pochybení v Kytici

Ženy jsou tradičně vykreslovány jako ty, které tvoří teplo domova a pečují o rodinu. Takto jsou často zobrazovány v kontrastu s muži, kteří se vydávají za dobrodružství, bojují a domov mají zkrátka tendenci opouštět. Pohlédneme-li na balady v Kytici, ženy tento řád překračují i udržují. Objevují se zde činnosti, které bývají obvykle připisovány spíše ženám. Například předení nebo vaření. Zároveň se však tento řád stává porušovaným. Žena se střetává s mystickými bytostmi, nebo je součástí zvláštních, nevšedních situací, ve kterých běžnému člověku nepřísluší být, protože mají vazby na prostor nelidský. K porušení pravidel může ale také dojít při zdánlivě obyčejných situacích z lidského světa. Toto porušení je zásadní, protože tvoří dějovou složku balad v Kytici.

Míra viny ale neodpovídá trestu. Ženy v Kytici jsou trestány nekompromisně, ačkoli se třeba jen na moment staly váhavými, nebo se dopustily chyby zcela lidské. Lehkomyšlnost, zvědavost nebo pochybení patří k prožitkům každé lidské bytosti. Což nás přivádí k faktu, že prvotní prohřešek působí nenápadně. Například – ačkoli rozhodnutí dívky ve Vodníkovi není zcela z její vůle, jelikož ji k jezeru nutí jakási síla, trest je nemilosrdný. Záměrem matky v Polednici rozhodně nebylo zavolat na dítě Polednici, pouze ji ovládly emoce. Pozoruhodná je v tomto ohledu balada Štědrý den. Dvě dívky se dopustí téhož provinění, ale v jednom případě není důsledek činu negativní. Oproti tomu je mužské pochybení v Kytici trestáno shovívavěji. (Česká literatura, 2002, 38-39)

Pokud bychom blíže pohlédli na rouhání nebo prokletí slovy jako na jednu z forem pochybení v Kytici, zjistíme, že slovo je zde skutečně nástrojem velmi mocným. Vyřčená slova, nebo kletby, z úst žen zde mají nejednou až fatální následky. V Dceřině kletbě, jak už název napovídá, dcera zůstává kletbu své matce. Stalo se tomu tak proto, že podle ní nesla část viny za její hrůzný čin. Báseň Polednice jsem v této kapitole již zmiňovala. I ona je důkazem toho, jakou sílu mají slova a jaké utrpení mohou způsobit. (Česká literatura, 2000, 631)

4 PODSTATA MUŽE V KYTICI

Úloha muže v jednotlivých baladách má několik variant. Tím, že je ale vedlejší, nejeví se komplikovanou. Obecně je pohled na muže v Kytici pozoruhodný. Mají zde spíše záporné stránky lidské osobnosti. Jsou nečinní a nemohou děj nijak změnit. Vyskytují se zde samozřejmě i výjimky. Jednu tvoří třeba Záhořovo lože. V následujících odstavcích však popisuji nejtýpější varianty přítomnosti či nepřítomnosti mužů, což uvádím na příkladech některých balad.

Jednou z variant je, že muž v ději chybí úplně a v baladě o něm není ani zmínka, nebo daná žena nemá již po svém boku žádného muže, je vdovou. Tak je tomu u Kytice, nebo například ve Zlatém kolovratu.

Druhou variantou je přítomnost muže, jehož účast v ději je pasivní. Pouze nahlíží na situaci, která proběhla. Stává se nezajímavým pozorovatelem. Uvedu zde dva příklady. Prvním z nich je Polednice, kdy muž, tj. táta, vstoupí do děje ve chvíli, kdy přijde z roboty a se sporem, jež proběhl mezi rozhněvanou matkou a jejím dítětem a s následnou vypjatou situací, která končí tragicky, nic nezmůže. Podobně je tomu ve Zlatém kolovratu, kde ústřední postavy tvoří macecha s dcerou. V tomto případě je velmi zajímavý pohled Barbary Storchové: „Pravda je, že zásadní úlohu sehrají ‚stařeček‘ a ‚pachole‘, tedy chlapec, ale nenaznačují tyto postavy již svou podstatou – už ne muž, a ještě ne muž, tedy tím, že evidentně postrádají základní rysy mužství, že do skutečně mužského světa vlastně nepatří?“ (Česká literatura, 2002, 32) Stanovit, co přesně Erben těmito dvěma mužskými postavami myslel, je bezesporu obtížné. To, proč si zvolil stařečka a chlapce, mohlo znamenat, že nebylo jeho záměrem jim dát již zmiňovanou možnost něco změnit. Zvolit si mohl například mladého, vyspělého muže, který disponuje silným charakterem, ale nezměnila by tato skutečnost děj dané balady?

Ve třetím případě můžeme snadno nabýt dojmu, že muž je tím, za kým hledat onu podstatu konfliktu. Tato domněnka je mylná, protože je to opět žena, která celou situaci vyvolává svými činy. Muž se ale na ději podílí. Uvedu zde baladu Lilie. Muž byl sice tím, koho krása lilie nevysvětlitelně okouzlí a rozhodne se s ní založit rodinu. Přesto že ví, že je pololidskou bytostí. Ovšem největší soužení muže způsobila jeho matka, jejíž zášť ji přiměla vykonat zlý čin.

Ve čtvrtém případě je vztah mezi mužem a ženou zásadní, ovšem ne vždy typický, jelikož muž v dané baladě nemusí být lidská bytost. Vztah má ale negativní dopad. Blíže můžeme tuto skutečnost vnímat v jedné z nejznámějších balad – ve Vodníkovi. Z básně jasně vyplývá velké citové pouto ženy k její matce a k dítěti, které počala s bytostí démonickou. Ta se děje účastní a způsobuje ženě trápení, ale v žalostném vyústění jsou to opět pocity ženy, které jsou pro báseň klíčové. (Česká literatura, 2002, 33)

5 POHÁDKY K. J. ERBENA

Pohádkové příběhy se od nepaměti předávaly pomocí ústní lidové slovesnosti z generace na generaci. A jak si lidé mezi sebou příběhy vyprávěly, měnil se častokrát jejich děj. V některých případech došlo ke změně nepatrné, v dalších o trochu zásadnější. (České pohádky, Wikipedia) Některé se vytratily úplně. Později se někteří odvážlivci s vášní pro zaznamenávání rozhodli dát těmto příběhům určitou formu a zachovat je. Trpělivě a pečlivě poslouchali každé slovo, jež bylo součástí vyprávění prostých lidí, které oslovovali s touhou nenechat příběhy zaniknout. Jedním z nich byl také Karel Jaromír Erben. Pohádky se objevovaly jednotlivě v různých časopisech. V jeho tvorbě ho ovlivnili bratři Grimmové. Ti jsou známí svými tajemnými, až pochmurnými pohádkami se strašidelnými prvky. V následující kapitole nahlížím na některé Erbenovy pohádky a popisuji, jak do děje zasahují ženy.

5.1 Ženy a pohádky

V pohádce Dlouhý, Široký a Bystrozraký odkryje kralevic obraz, jenž byl očím zastřen. Je na něm překrásná dívka, jeho budoucí žena, která je v moci černokněžníka. Vydává se tedy na strastiplnou cestu, na níž ho doprovází tři další muži. S číslem tři se v Erbenových pohádkách setkáváme opakovaně. V zámku má poté nelehký úkol, jehož nesplněním riskuje, že zkamení, a to nejen on, ale rovněž jeho tři služebníci. To vše riskuje za účelem získat vysněnou nevěstu, jíž je tak okouzlen. Všechna statečnost, odhodlání a úsilí, které musí při cestě vyvinout, vykazuje za účelem získat náklonnost ženy. Celá pohádka by tudíž vypadala o dost jinak nebýt ženy. Ta zde sice do děje nijak zásadně nezasahuje, a v případech, kdy ano, jsou její činy ovlivněny kletbou, ovšem je symbolem něčeho těžce dosažitelného. Podobná je v tomto pohádka Kralevic a víla. Ta pojednává o muži, který se ožení s vílou. Neuposlechne její varování a nedopatřením osvobodí krále, který se jmenuje Oheň. (Erben, 2000, 146) Ten vílu uvězní, načež kralevic usiluje o to, aby ji získal zpět.

Baba Jaga je pohádka, ve které je patrný rozpor mezi dvěma různými povahami žen. Velká zášť je tím, co donutí matku poslat svoji nevlastní dceru za Babou Jagou pod záminkou půjčení jehly a nitě. Pravým důvodem je touha se této dívky zbavit. Baba Jaga je temná postava plná zlosti, jež navozuje pocity strachu. Dcera se v celé situaci ocitá nevinně a symbolizuje laskavost, která ji neopouští za jakýchkoli okolností. Jako důležitou skutečnost zde lze vnímat i lásku otce ke své dceři. Když se dozvídá o zlostném činu, za kterým stojí jeho současná žena, vztah s ní ukončí.

Tři víly je rozsahově krátká pohádka. Dochází v ní ke střetnutí dvou mužů s vílami, jakožto mystickými postavami. Celý děj pohádky začíná momentem, kdy víly vyloupou starci oči. Na základě tohoto skutku jedná rozhořčený beran, který má starce rád. Chlapec, který berana pásl, mu přislíbí, že oči starce získá zpět. Víly se mu podaří přelstít. Setkáváme se zde s tajuplnými ženami, které do světa lidí nepatří – jsou smyšlené. Tudíž nemůžeme v tomto případě stanovit,

co je k prvotnímu činu vedlo, jelikož to působí až absurdně. V každém případě se stále jedná o pohádku, ke které to jednoduše patří.

Sněhurka je o muži a ženě, kteří už jsou staří, vždy si přáli stát se rodiči, avšak nikdy se jim to nepodařilo. Jednu zimu si ze sněhu vytvoří Sněhurku, která se stane opravdovým dítětem. Roste velmi rychle, avšak začíná s přicházejícím jarem být smutná. V podvečer svatého Jana je Sněhurka na louce s ostatními dívkami. Na hlavě mají věnečky, které si upletly. Když však začnou skákat přes oheň, Sněhurka se promění v obláček a vzlétne k nebi. Sněhurka zde symbolizuje nenaplněné přání dané ženy a muže stát se rodiči. Zármutek sice na chvíli pomine a oba pociťují radost, že mohou někomu věnovat svou lásku. Ve skutečnosti je to však jen přechodné. Pro oba je to situace velmi těžká. Oba mají o Sněhurku strach. Muž k tomu ovšem přistupuje opatrněji. Jako kdyby tušil, že to nepotrvá věčně. Nemá Sněhurka znázorňovat jen chvilkovou naději, že něco může být jinak, než jak je tomu ve skutečnosti? Některé situace v životě je opravdu složité přijmout, proto si je občas nechceme připouštět. V životě ženy se může jednat také o to, že velmi touží po roli matky, kterou se ale stát nemůže.

6 PRAKTICKÁ ČÁST

Jako praktickou část své ročníkové práce jsem zvolila rozhovor s žáky základní školy o daném tématu. A to prostřednictvím pracovního listu, který jsem koncipovala tak, aby studentům a učitelům pomohl uchopit téma netradiční formou a vidět ho z jiné perspektivy. Materiál má rovněž sloužit pro zpestření výuky o Erbenovi na základních školách. Po rozhovoru s pedagogy jsem došla k závěru, který odpovídal mému předpokladu. To jest, že se během hodin literatury na základních školách zpravidla jen nastíní Erbenovo dílo, hlavně v souvislosti s Kyticí. Okrajově se poté dotkne Erbenova života. Žáci se rovněž seznamují s pojmem balada. Ta je s Erbenem silně spjata. Mým záměrem bylo, aby se děti nad ženami v Kytici zamyslely jako nad aspektem důležitým a měly o něm do budoucna povědomí. Usilovala jsem také o procvičení schopnosti podat svůj subjektivní pocit z poezie a formulovat určitý názor na text, který mají před sebou.

Pracovní list vyplňovaly dvě třídy žáků osmého ročníku základní školy, celkem čtyřicet osm žáků. Z toho devatenáct dívek (40 %) a dvacet devět chlapců (60 %). Mou hypotézou bylo, že se balady Kytice budou těšit oblibě. A to vzhledem k jejich pochmurnému ději, který jsem pokládala za něco, co by mohlo žáky zaujmout. Neočekávala jsem výrazně jiné reakce dívek oproti chlapcům. Porozumění textu a baladám jsem nepovažovala za problém.

Dětem jsem se nejdříve snažila srozumitelnou, stručnou formou přiměřenou množství jejich dosavadních znalostí předat informace, kterých jsem nabyla při zpracovávání ročníkové práce. Vykreslila jsem jim, jakou byl Erben osobností a představila ženu, jež ho ovlivnila. Vysvětlila jsem, proč jsou ženy v Kytici tak důležité, což jsem uvedla v kontrastu s muži. Rozebrala jsem úvodní baladu, a to z důvodu, že ji sama vnímám jako jednu z těch jemnějších a příjemně Kytici uvádí. Patří k mým nejoblíbenějším, jelikož jsem si vědoma její symboliky. Zmínila jsem vztah matky k dítěti a jak se v Kytici trestá pochybení žen. Body, o kterých jsem mluvila, jsem měla sepsané v prezentaci. Tu jsem při hodině promítala na interaktivní tabuli. Obsahovala také obrázky, aby si žáci dokázali vytvořit detailnější představu. Prezentace mi pomohla vnést do hodiny určitou strukturu. Byla jsem si pak jistá, že jsem zmínila vše, co jsem potřebovala. Baladu jsme si vždy společně přečetli, pak jsem nabídla prostor pro případné dotazy. Zasazení do kontextu považuji za důležitou součást výkladu, proto předcházelo vyplňování pracovního listu. Pro ten jsem vybírala kratší balady, které se v hodině dají přečíst i analyzovat, nejsou tak časově náročné a jsou reprezentativními příklady. A to ať už pochybení žen, jakožto matek, nebo toho, jak mocná mohou být slova v Kytici. Zkrátka témat, kterými jsem se zabývala. Doplnila jsem ho o vlastní ilustraci.

Polednice

Pokuste se popsat pocity, které matka prožívala.

Myslíte, že trest za to, co matka provedla, byl příliš hrubý?

Šlo tragickému konci předejít? Jak?

Kytice

Co má podle vás báseň symbolizovat?

Lilie

Kdo způsobil danému muži největší trápení?

Obr. 2: Pracovní list Karel Jaromír Erben

6.1 Postřehy žáků

Žáci byli velmi aktivní a pracovní list se jim podařilo skvěle zpracovat. V posledních pěti minutách hodiny jsem je požádala, aby mi svěřili jakékoli postřehy k danému tématu. Chlapci zmiňovali, že mají Kytici rádi, protože jim balady přijdou zajímavé tím, že jsou děsivé. Dívky naopak podotýkaly, že preferují šťastný konec. Podle jednoho chlapce to ženy v Kytici nemají jednoduché, protože ani matka Erbena neměla zrovna šťastný osud. Mluvili o tom, že text sice obsahuje archaismy, ovšem když se začtete, není to na pochopení nijak obtížné. Hypotéza, jež jsem vyslovila na začátku, se tedy částečně potvrdila. Žákům pochmurný, baladický děj přišel skutečně zajímavý. Ovšem ukázalo se, že spíše dívky by byly raději, kdyby konce balad byly optimističtější. S porozuměním opravdu problém nebyl.

Mně samotné poskytli nový úhel pohledu. Bylo zajímavé, jak reagovali na otázku k baladě Kytice, v níž mě zajímalo, co má podle nich balada symbolizovat. Zmiňovali lásku k rodině, mateřskou lásku, víru, to, že si máme pamatovat své příbuzné. Že život pokračuje i po smrti. Odpovídali, že mateřidouška je duší matky a že člověk nechce opustit své blízké. U ostatních otázek se potvrdil fakt, že vnímání literatury je do velké míry subjektivní. Některé odpovědi byly podobné. Bylo tomu tak u úkolu popsat pocity, které prožívala matka v Polednici. Strach, úzkost, zoufalost, to se zde opakovalo.

6.2 Můj názor na odpovědi

Když blíže pohlédneme na přiložené vyplněné pracovní listy, zjistíme, že se žáci v odpovědi na první otázku shodují a pocity, které matka v Polednici prožívala, vnímají stejně. Uvádějí emoce, které vnímáme jako negativní. Z počátku vztek, později strach, obavy, lítost a smutek. Na otázku, zda byl následný trest za čin matky příliš hrubý, se shodli, že ano. Uvědomili si, že trest byl příliš hrubý, jelikož se zde jedná o chybu lidskou a jednání matky bylo ovlivněno emocemi. K otázce, jestli šlo tragickému konci v Polednici předejít jsem občas dostala originální odpovědi, na kterých je znát nadsázka, což mě pobavilo. Nemohu jinak, než citovat nejoriginálnější z nich: „Kdyby otec přišel dřív, anebo kdyby v té době existovalo kafe. Matka by alespoň nebyla tak naštvaná. Nebo kdyby otec byl na homeoffice.”

Na baladu Kytice reagovali v přiložených listech s velkou mírou empatie a citlivosti. Žák trefně vystihl, že kvítek, jenž pokrýl mohyly, je metaforou pro to, že i člověk, který zemřel, tu s námi pořád nějakým způsobem bude.

U otázky k baladě Lilie žáci správně postřehli, že to byla matka, která v důsledku žárlivosti způsobila muži největší soužení. Otázku jsem pokládala se záměrem upozornit na kontroverzní podobu mateřství v Kytici.

7 ZÁVĚR

A tak jsem se prostřednictvím své práce během uplynulých měsíců, kterými mě provázely především ženy v jeho díle, vrátila k Erbenovi. A s jistotou mohu říci, že to nebylo mé poslední setkání. Erben žil život, který měl jakýsi přesah. Jeho duše byla příliš zaneprázdněna vlastním světem na to, aby on sám dělal věci, které mu nedávaly smysl. Nemyslím si, že vnitřně toužil po úspěchu jako spíše po tom, aby lidem předal něco, co je nesmrtelné. Něco, co budou číst svým dětem, co si budou číst oni sami. Před tím, než jsem si dané téma zvolila, by mne nenapadlo se nad ženami v jeho díle více zamyslet. Nutno podotknout, že ve mně zanechaly spoustu emocí. Došla jsem k závěru, že nebýt žen, neměla by Kytice takovou podobu, jakou má. Ženy jsou totiž nedílnou součástí života každého z nás a jinak tomu není v díle Erbena. Osudy, kterým čelí ženy v jeho díle jsou různorodé, ale spíše strastiplné. Celkově mají ale více vrstev, jsou rozmanité. Možná proto, že takový je život sám.

Odnáším si spoustu nových informací, které díky své práci mohu předat dál. Hodiny strávené nad ročníkovou prací byly vyplněné velkým zájmem o toto téma. Větším, než jsem na začátku očekávala. Potvrdila jsem si, že je pro mne literatura něco skutečně krásného. Mimo jiné jsem si díky tomu, troufám si říci, obohatila slovní zásobu a zlepšila trpělivost. Realizaci praktické části pokládám za úspěšnou a doufám, že se pracovní list obohatí výukou o Kytici na základních školách. Literatura o Erbenovi je sice rozsáhlá, ale i přes tuto skutečnost byly moje možnosti omezené, vzhledem k tomu, že je téma mé práce specifické. Díky tomu jsem ale měla prostor se nad každou baladou, pohádkou více zamyslet a vytvořit si subjektivní pohled, nikoli se jen spoléhat na literární kritiku.

Hodina s dětmi pro mě byla zajímavou zkušeností a velkým zážitkem. Potvrdila jsem si domněnku, že je náročné vnést do hodiny všechny potřebné informace. Mám opravdu radost, že se nad otázkami zamyslely a zkusily formulovat vlastní názor. Z jejich reakcí bylo patrné, že většina porozuměla tomu, co jsem se jim snažila předat. Bylo pro mne výzvou celý projekt vymyslet tak, aby nebyl příliš dlouhý, ale zároveň tak, aby v hodině zaznělo vše podstatné. Doufám a pevně věřím, že se mi to podařilo.

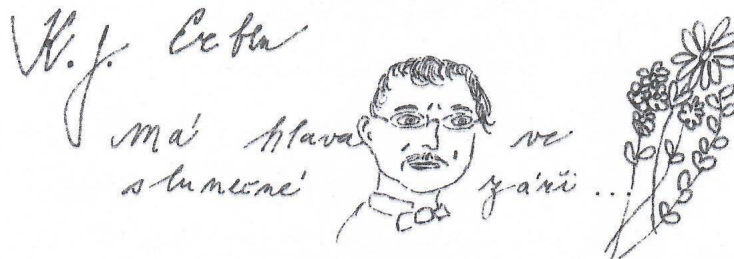
8 POUŽITÁ LITERATURA

- [1] JIRÁT, Vojtěch. *Erben čili majestát zákona*. Praha: Jaroslav Podroužek, 1944.
- [2] DOLANSKÝ, Julius. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1970.
- [3] ERBEN, Karel Jaromír. *Pohádky*. Ilustroval Pavel ČERNÝ. Český Těšín: Agave, 2000. ISBN 80-86160-35-1.
- [4] ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice: z pověstí národních*. Vydání čtvrté. Praha: Mladá fronta, 2021. Květy poezie (Mladá fronta). ISBN 978-80-204-5881-0.
- [5] České pohádky (Karel Jaromír Erben). *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 2022 [cit. 2022-12-02]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_poh%C3%A1dky_\(Karel_Jarom%C3%ADr_Erben\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_poh%C3%A1dky_(Karel_Jarom%C3%ADr_Erben))
- [6] *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. 50. Praha: ČSAV, 1953. ISSN 0009-0468.
- [7] *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. 48. Praha: ČSAV, 1953. ISSN 0009-0468.
- [8] SARISOVÁ, Kristina. *Ženské archetypy*. *Psychologie.cz* [online]. 2021 [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/zenske-archetypy/#pro-sebe>

9 SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obr. 1: Pracovní list Karel Jaromír Erben	15
---	----

10 PŘÍLOHA 1: VYPLNĚNÝ PRACOVNÍ LIST Č. 1

Polednice

Pokuste se popsat pocity, které matka prožívala.

strach, obavy, smutek, děs, stres

Myslíte, že trest za to, co matka provedla, byl příliš hrubý?

byl omýlný a příliš hrubý

Šlo tragickému konci předejít? Jak?

Kdyby matka nepromluvila slova nemusela omylem zavolat polednici

Kytice

Co má podle vás báseň symbolizovat?

že i člověk který rozuměl tu a mámi pořádku nějakým způsobem bude

Lilie

Kdo způsobil danému muži největší trápení?

jeho matka kvůli tomu se mu ráčila říct

11 PŘÍLOHA 2: VYPLNĚNÝ PRACOVNÍ LIST Č. 2

V. J. Cecha

ma' hlava ve
slunce' zari...

Polednice

Pokuste se popsat pocity, které matka prožívala.

Nejdříve strach potom strach o dítě
agresi

Myslíte, že trest za to, co matka provedla, byl příliš hrubý?

ano

Šlo tragickému konci předejít? Jak?

Hdyby otec přišel dřív a nebo kdyby se
sě dříve existovalo kafe matka by aspoň nebyla tak
naštvaná. Nebo kdyby otec byl na homeopie

Kytice

Co má podle vás báseň symbolizovat?

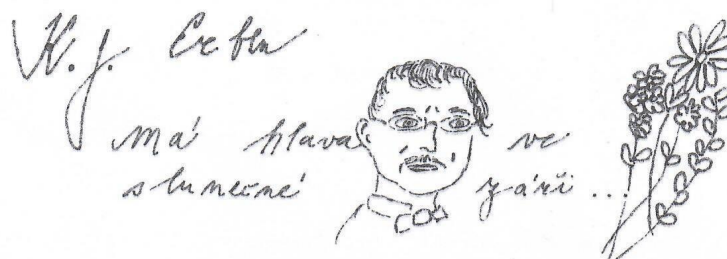
Myšlím smut, smúček

Lilie

Kdo způsobil danému muži největší trápení?

Mat jako matka

12 PŘÍLOHA 3: VYPLNĚNÝ PRACOVNÍ LIST Č. 3

Polednice

Pokuste se popsat pocity, které matka prožívala.

~~Pr~~ V polednici byla rozslabena na své dítě, jakmile se objevila
~~Pr~~ Polednice, líbavala svých slov.

Myslíte, že trest za to, co matka provedla, byl příliš hrubý?

Ano, každému občas „médou nervy“ = Je to lidská!

Šlo tragickému konci předejít? Jak?

Donci bylo předejít, kdyby matka odvrátila své emoce a nešla
na dítě tak hrubě.

Kytice

Co má podle vás báseň symbolizovat?

Děti nabídku líbavých mabky, se se matka proměnila v květek.

Lilie

Kdo způsobil danému muži největší trápení?

Jeho matka, která odvrátila jeho smů a syna měřím, co byl pozí.